

Catalpa – egy bálnavadáshajó útja az ír függetlenség jegyében

Szedmina Lívía

1. Bevezetés

Amikor John Devoy életpályáját és munkásságát vizsgáljuk, okvetlenül ki kell térni egy mentőakcióra, amikor 1876-ban a *Catalpa* nevű bálnavadáshajóval kimenekítették a Fremantle Six néven ismert feniánusokat. A küldetés Devoy számára egy komor hangvételű levéllel kezdődött, amelyben James Wilson feniánus fegyenc Devoyhoz fordult: „Kedves Barátom, jusson eszébe, ez egy hang a sírból!”¹ Ez a segélykérés indította el az ír–amerikai történelem egyik legmerészebb, legkörülményesebb, messze nyúló, de egyben legsikeresebb mentőakcióját.

A *Catalpa* Észak-Amerikából elhajózott Nyugat-Ausztráliáig, ott aprólékos szervezéssel megszöktették a hat szabadságharcos ír foglyot, és diadalmasan visszatértek New Yorkba. Ennek a küldetésnek megszervezésével John Devoy bizonyosságot tett rendkívüli szervezői készségeiről. Az eseményről a korabeli sajtó is beszámolt mind Amerikában, mind Írországbán, de az ausztrál partokon is a néphagyományba ivódott a történet.

Ebben a munkában azt vizsgálom, hogy milyen különböző médiumokban dolgozták fel a *Catalpa* mentőakciót, beleértve újságcikkeket, népdalokat, dokumentumfilmeket, rádióműsorokat, és nem utolsósorban, a szökes helyszínén, Rockinghamben emelt szoborportot.

Nehéz volna eltúlozni John Devoynek (Seán Ó Dubhuí; 1842–1928) a fenianizmusban és ír függetlenségi küzdelemben vállalt szerepét és pragmatikus szervezési tevékenységének jelentőségét. Ebben a munkában John Devoy „debütálását” fogom bemutatni, amikor a háttérből – és 18 500 km távolságból – megszervezte a *Catalpa*-mentőakciót. Ez az esemény csak egyike a számos fenianista kísérletnek, hogy megvalósítsák a független ír államot. A fenianizmus kezdetét a – többnyire sikertelen – 1848-as és 1866–67-es ír felkelések jelentették. Ezek vezetői többen kénytelenek voltak elhagyni Írországot, közülük néhányan a székhelyüket Franciaországba helyezték át. Többségük Amerikába vándorolt ki, ahol már volt egy nagy létszámú, ír imigránsokból és száműzetésben levőkből álló közösség, akik

---

¹ FENNELL, Ph. – KING, M. eds. (2006): *John Devoy's Catalpa Expedition*. New York, New York University Press. 193.

új hazájukban nem adták fel sem a független Írországgal kapcsolatos álmaikat, sem pedig lázadó munkásságukat. Feniánusoknak nevezzük azon nacionalistákat, akik nevüket az ősi ír harcosoktól származtatták, az Írországból fennálló brit uralmat elleneztek, és egy független Írországot kívántak. Ennek eléréséhez a törvényes, parlamenti eszközök alkalmazása szerintük már nem volt elegendő, így a forradalom felé fordultak. A Clan na Gael (jelentése: Gaelek klánja) szervezet biztosította számukra a keretet forradalmi és szervezőmunkájuk elvégzéséhez. Ennek a nyilvános szervezetnek a titkos, eskükhöz kötött megfelelője az Irish Republican Brotherhood (IRB – Ír republikánus testvériség) volt.

Devoynek különleges, hosszú és munkás élete volt, három kontinensre terjedő szervezési munkával tele. Minden életszakaszát meghatározta a nacionalizmus, kezdve a killi családi otthonával, ahonnan a család később beköltözött Dublinba, a feniánus aktivitásokon, a letartóztatáson, majd szabadon bocsájtáson keresztül, egészen az Egyesült Államokba való településéig. Bár John Devoy volt az egyik kulcsszemélye az ír–amerikai feniánus mozgalomnak, amelyben gyakran támogatták az erőszakos megoldásokat a békés tárgyalásokkal szemben, mégis az ő legerősebb fegyvere az újságírás volt. Devoy élete java részét a zurnalizmus közelében töltötte, New Yorkban először a *The New York Herald*-nál kapott állást. De nemcsak mint újságíró dolgozott, hanem szerkesztéssel és kiadással is foglalkozott.

Devoy rengeteg időt szánt az adománygyűjtésre is, sokfelé utazott, előadásokat tartott, beszédeket mondott az írországi ügy érdekében. Úgy vélte, hogy a feniánus mozgalomnak szüksége van egy saját fórumra: tulajja és kiadója lett az 1881 és 1885 között működő *The Irish Nation* című folyóiratnak, majd később a *The Gaelic American* című lapot adta ki, amelynek szerkesztője maradt egészen haláláig. Az olvasóközönséget írásaival és szerkesztői leveleivel az aktuális ír és ír–amerikai eseményekről informálta, oktatta és kioktatta, véleményüket formálta, cikkeiben olykor vádaskodott, támadott, érvelt és tagadott. Devoy megpróbálta a közösség véleményét a feniánus vonal mentén irányítani, hogy biztosítsa az ír események iránti támogatásukat; az, hogy ebben mennyire volt sikeres, az összegyűjtött adományokban tükröződött.

2. „Egy hang a sírból...”

Devoy 1874-ben épp a *The New York Herald* újságnál dolgozott, amikor egy levelet kézbesítettek neki. A szerzője egy feniánus fegyenc, James Wilson (1836–1921) volt, aki egy nyugat-ausztráliai börtönben töltötte büntetését. Ennek a levélnek hatalmas hatása volt nemcsak Devoyra, hanem a későbbiekben a teljes ír–amerikai függetlenségi küzdelemre.

Wilson a Fremantle-i börtönből írt, és onnan sikerült kicsempészni a levelet. Ez volt Nyugat-Ausztrália egyik legkegyetlenebb börtöne, amelyet nem is csak az tett hírhedté, hogy példátlanul szigorúan őrizték, de a börtön környezete is lehetetlenné tette a szökést, mivel a szárazföldi oldalról kietlen pusztasággal volt körbevéve, az óceán pedig cápáktól hemzsegett. James Wilson egyike volt annak a hat ír feniánus fegyencnek, akiket Írországból feniánus tevékenységük miatt, azaz a forradalomra való készülés vádjával elítéltek és deportáltak Ausztráliába. A segélykérő levél mélyen megérintette Devoyt, ugyanis arra emlékeztette, hogy egyfajta felelősséggel tartozik írójának: maga Devoy volt az, akinél James Wilson letette a feniánus esküt, és ezzel, annak ellenére, hogy a brit királyi hadsereg tagja volt, felesküdt arra, hogy minden erejével egy – remélhetőleg közelgő – feniánus

forradalmat fog támogatni, és a brit uralom ellen lázad. Bár a felkelést 1867-re tervezték, Devoyt és Wilson a szervezési munkák közepette 1866-ban letartóztatták és elítélték. Bár mindkettőjüket hazaárulással vádolták, az ítéletek súlyosságukban különböztek, mivel John Devoy civil volt, James Wilson ellenben a hadsereg tagja. Devoyt írországi börtönbüntetésre ítélték, míg Wilson száműzték Ausztráliába. Devoy számára tehát az, hogy Wilson segélykérésének eleget tesz, nem csupán a hazaszeretet kinyilvánítása volt, vagy mint feniánus szervezőnek egy elvégzendő feladat, hanem a becsület és felelősség kérdése is. Az üzenet szövege megindító volt:

Kedves Barátom, jusson eszébe, ez egy hang a sírból. Vajon ez nem egy sír, amiben élünk? A sírban csak az ember teste ér valamit, az is a kukacoknak értékes, de ebben az élők sírjában a kukacok az ember lelkébe is behatolnak. Gondolj bele, hogy majdnem hat év múlt el letartóztatásunk óta, és a test és lélek képtelen tovább bírni az állandó megpróbáltatásokat. Vagy az egyik, vagy a másik bele fog roppanni. Ezzel a levéllel a magam és társaim nevében is kérem, hogy segítsen rajtunk... segítsen a nyelvével és tollával, az eszével és elméjével, a tettekrezségével és befolyásosságával. Ha ez a kérésünk süket fülekre talál, akkor valóban barát nélkül maradtunk. [A szerző fordítása.]²

Devoy számára ez egyszerűen egy olyan felkérés volt, amelyet nem tudott elutasítani, de a sikerhez szüksége volt a Clan na Gael támogatására. Az 1870-es évek nem volt a legjobb időszak arra, hogy egy ilyen méretű mentőakciót vigyen végbe, mivel az Egyesült Államok épp egy gazdasági válságon ment keresztül.³ Devoynek nem volt könnyű feladata, hogy meggyőzze a klánt arról, hogy belemenjen egy ilyen mentőakcióba, főként, mivel a terve ugyan egyszerű, de még kidolgozatlan volt. Nagy vonalakban úgy hangzott: „Adjatok egy hajót és legénységet, és én hazahozom az embereinket Ausztráliából.”⁴

Ugyanakkor Devoy azzal is tisztában volt, hogy neki is rengeteg vesztenivalója volt. Amennyiben ez a mentőakció nem sikerül, az neki is lassúbb előrementelt jelent egy olyan szervezetben, amelybe alig néhány éve lépett be. Devoynek arra volt szüksége – jobban, mint bármi másra – hogy ügyes kezű és rátermett szervezőnek lássák a Clan na Gael vezetői. Ami a terv pénzügyi oldalát illeti, a teljes mentőakció hozzávetőlegesen 12 ezer dollárba került volna, ami jóval felülmúlta a klán pénzügyi erejét, ám Devoy fáradhatatlanul

² James Wilson eredeti levelének szövege (részlet):

“Dear friend, remember, this is a voice from the tomb. For is not this a living tomb? In the tomb it is only a man’s body [that] is good for worms, but in this living tomb the canker worm of care enters the very soul. Think that we have been nearly six years in this living tomb since our first arrest and that it is impossible for mind or body to withstand the continual strain that is upon them. One or the other must give way. It is to aid us in this sad strait that I now, in the name of my comrades and myself, ask you to aid us ... We ask you to aid us with your tongue and pen, with your brain and intellect, with your ability and influence. We think if you forsake us, then we are friendless indeed.” GOLWAY, T. (1998): *Irish Rebel – John Devoy and America’s Fight for Ireland’s Freedom*. New York, St. Martin’s Press. 74. A teljes levél szövege megtalálható: FENNEL, Ph. – KING, M. eds. (2006): *John Devoy’s Catalpa Expedition*. New York, New York University Press. 193.

³ Ezt a tényt kevés szerző emeli ki, ellentétben a következő a forrásokkal: GOLWAY 1998, 74., valamint még részletesebben: FENNEL, Ph. (2005): *History into Myth: The Catalpa’s Long Voyage*. *New Hibernia Review*, No. 1. 77–94.

⁴ GOLWAY 1998, 74.

azon dolgozott, hogy megszerezze a klán beleegyezését. Bár a Clan na Gael más városban található ágaitól is kértek donációkat, az összegyűjtött végösszeg így is csak 7 ezer dollár volt. A mentőakcióhoz szükséges pénzt végül az úgynevezett forradalmi fondban tárolt tartalékokból egészítették ki. Devoy megígérte, hogy a mentőakció önfelfinanszírozású lesz, tehát a támogatást vissza fogják fizetni a fondba. Ezt az ígéretét, részben a megmentett feniánusok ellenvetése miatt, nem tudta betartani.

Devoy személyesen ugyan nem akart részt venni a kimenekítésben, de így is, a távolból, számára az egész mentőakció megszervezése hatalmas szakmai és személyes megterhelést jelentett. Egyrészt az összes szervezési tevékenységet az újságírói főállása mellett kellett megoldania, mivel továbbra is a *The New York Herald* tudósítójaként dolgozott.⁵ Tudta: egy sikeres mentéssel nagyot lépne előre nemcsak a Clan na Gael, de a teljes ír–amerikai feniánus közösség körében is. Másrészt ez egy kínálkozó alkalom is volt, hogy megleckéztessék a Brit Birodalmat.

3. Több, mint bálnavadász hajó

A megálmodott terv merész volt és a legapróbb részletig kidolgozott: John Devoy meggyőzte a klánt, hogy vásárolja meg a *Catalpa* nevű hajót, amelyet később átalakítottak bálnavadászhajóvá. Legénységet béreltek hozzá, de csak maga a hajókapitány, George Smith Anthony (1843–1918) volt beavatva a tervbe, ő ismerte a hajóút valódi célját. B. L. Conover, a floridai politikus (és felesküdtött feniánus) segítségével hamis vagyonpapírokat szereztek egy a másik klántagnak, John Breslinnek (1833–1887), aki szintén benne volt a legszűkebb szervezőcsapatban. Breslin feladata az volt, hogy a *Catalpa* célállomásán, tehát Nyugat-Ausztráliában intézkedjen arról, hogy a bálnavadászhajó kikötését – és a fegyencek megszöktetését – semmi ne akadályozza. Egy váratlan fordulat következtében kiderült, hogy John Devoy tudtán kívül az övékével párhuzamosan két másik csapat is szervezett titkos mentőakciót, az egyiket Dublinból indította az ottani ír nacionalista szervezet, a másikat helyi, ír–ausztrál feniánusok szorgalmazták. Breslinre hárult az a feladat, hogy amikor tudomást szerzett a párhuzamos szöktetési tervekről, ezeket egységesítse, hogy együttesen hozzák ki a fegyenceket a börtön területéről, és ne pedig akadályozzák egymást.

Röviden összefoglalva: Devoy hatalmas kockázatot vállalt ezzel a mentőakcióval, és végül sikert aratott. 1876 áprilisában, húsvét hétfőn, szerencsésen kimenekítették a hat feniánus foglyot, bár az akció nem volt teljesen komplikációmentes. Breslin és társai a hat feniánust, Thomas Darragh, Martin Hogan, Michael Harrington, Thomas Hassett, Robert Cranston és James Wilson fegyenceket, a börtön falai közül, illetve területéről viszonylag könnyűszerrel csempészték ki, ellenben a várakozó bálnavadászhajóra nehéz volt eljutni. A tervek szerint

⁵ Valójában Devoy egész életében több területen sokat dolgozott, mivel újságírói munkája mellett legalább annyi időt, ha nem többet, töltött az ír forradalmi események szervezésével, adománygyűjtéssel és írással. Egyik levelében Devoy azt magyarázta James Reynoldsnak, hű munkatársának, hogy miért nem tud a megbeszélte időpontban találkozni vele: „Három évnyi kemény munka arra tanított, hogy nagyon óvatosnak kell lennem, hogy ne adjak okot a munkaadómnak arra, hogy hibát keressen vagy találjon a munkámban. Ugyan ők is már régóta ott dolgoznak a Heraldnél, de sejtik, hogy néha elhanyagolom az ottani munkámat, hogy az ír eseményeket részesítsem előnyben.” O'BRIEN, W. – RYAN, De. eds. (1948): *Devoy's Post Bag 1871–1928. II.* Dublin, C. J. Fallon. 307. (A szerző fordítása.)

a Fremantle-i börtön közelében, a parton elrejtett evezős csónakkal próbáltak Breslin irányításával az éj leple alatt kievezni a nyílt vízre, ahol a *Catalpa* várta őket. Nagy nehézségek árán sikerült feljutni a *Catalpa* fedélzetére, amikor azonban a bálnavadászhajót a *Georgette*, a parti rendőrség vitorlása vette üldözőbe. A *Georgette* kapitánya felszólította a *Catalpát*, hogy engedje őt felszállni a fedélzetre, s állítsák elő a szökött fegyvereket. Anthony kapitány megtiltotta, hogy bárki az ausztrál hatóságok képviselőjében felszálljon a hajóra, mivel a *Catalpa* amerikai zászló alatt hajózott, és ezzel amerikai felségterületnek számított, ami az ausztrál hatóságok fennhatóságán kívül esett. Míg folyt a kapitányok közötti szópárbaj, a fedélzet alatt a kimenekített feniánusok máris fegyvert fogtak a kezükbe, hogy ha kell, megvédjék a hajójukat.

A *Georgette* végül elállt attól a szándékától, hogy feltartóztassa a *Catalpát*, így az hazafelé vette az útirányt. A „haza” – az eredeti terv szerint – egy floridai kikötőt jelentett volna, ahol az utasok ismét a politikus, Conover segítségével feltűnésmentesen gőzhajóra szálltak és észak felé utaztak volna. A tervek szerint mielőtt Floridába indultak, még több megállót is beiktattak volna, hogy bálnákra vadásszanak, és a levadászott állatok húsát, zsíráját útközben eladják, hogy ezzel fedezzék a mentőakció költségeit. Mindezt azonban maguk a kiszabadított feniánus foglyok hiúsították meg. Ők szigorúan elleneztek, hogy még több hónapot tengeren töltsenek. Továbbá azt is kifogásolták, hogy először Floridában kössenek ki; kieroszakolták a kapitánytól, hogy New Yorkba vegyék az irányt, és az ottani kikötőbe hajózzanak be. Devoy nem örült a tervváltoztatásnak, de ezzel együtt tudomásul vette azt, és megszervezte a hajó fogadtatását.

A hazai, tehát ír–amerikai közösség mit sem tudott az egész mentőakcióról, így hatalmas hír volt, amikor a *The New York Times* 1876 augusztusában megjelentette a részletes beszámolót erről a hatalmas kiszabadításról. Amivel a közönség továbbra sem volt tisztában, az az a tény volt, hogy John Devoy milyen alapos, részletekbe menő szervezőmunkát végzett, ami az egész esemény háttérében állt. Egy levelében Devoy a következőket írta William Carolnek, Clan na Gael tagjának 1876. június 19-én:

Mikor várható az érkezésük Fernandinában? Küldjünk-e valakit, hogy várja őket? A kikötő felügyelője Conovernak jóbarátja, meg tudom kérni, hogy szálljon fel a *Catalpa* fedélzetére, és biztos kézzel vezesse őket a kikötőbe, és gondoskodjon a feniánus barátainkról. Onnan gőzhajóra szállnak, és úgy jutnának északra, ha nem direkt N. B (New Bedford) kikötőjébe hajóznak.⁶

Ahogy ebből az idézetből is kitűnik, Devoy szervezése mindenre kiterjedt, mindenhol akadnak segítőkész ír–amerikai feniánusok (hajóügynökök, politikusok stb.), és Devoy képes volt őket az adott cél érdekében összegyűjteni.

Devoy számára az, hogy a hat feniánust sikeresen kimentették börtönükből, két dolgot jelentett: először is hatalmas megkönnyebbülést és ünneplést: a Tammany Hall, az ír–amerikaiak nemhivatalos demokrata központja egy felvonulást is szervezett, hogy méltóan megünnepeljék a hazatérést; másrészt sok finansziális fejfájást. A vígadalmakon túl a mentőakció pénzügyi kérdése továbbra is rendezetlen maradt, és Devoytól elvárták, hogy mihamarabb rendezze az ügyet. Mivel a hat feniánus ragaszkodott ahhoz, hogy azon-

⁶ O'BRIEN-RYAN 1948, I. 186.

nal Amerikának vegyék az irányt, és mellőzzék az időigényes, ám pénzügyileg kifizetődő bálnavadászatot, a Clan na Gael elesett attól a potenciális bevételtől. De ettől még a klán Devoytól várt számadást. Ezenfelül Devoyt még maguk a kimenekített feniánusok is élesen bírálták: fejenként 5 ezer dollárt ígértek nekik, hogy talpra tudjanak állni, ám ennek az összegnek csak a felét kapták meg. Az egyik fegyenc, Martin Hogan, felszólította Devoyt, hogy tegyen eleget az ígéretének, ám a beszélgetés egy hangos, és Hogan részéről részeg, vitába torkollott, aminek csak Hogan letartóztatása vetett véget.⁷ Devoy nehezen viselte ezt a rendezetlen pénzügyi helyzetet és a kiszabadítottak elégedetlenkedését, valamint azt, hogy csak közeli együttműködői tartottak ki mellette. Ez Dr. Carroll 1877. január 11-i leveléből is kiderül:

Ennek a történetnek a végén úgyis annak adjuk majd meg az elismerést, akit valóban megillet. Ne is gondoljon arra, hogy megadja magát az ellenség nyomása alatt. Az ügy [az ír függetlenedés ügye – Sz. L.] nem engedi, hogy most váltsuk le a vezért, nem lehet „lovat cserélni miközben épp egy folyón kelünk át”.⁸

4. Multimédiás körkép: a *Catalpa* megjelenítése

Ebben a részben azon keresztül szeretnék rámutatni a *Catalpa* hajó útjának és missziójának jelentőségére az említett közösségek számára, hogy bemutatom, milyen sokfajta médiumban jelent meg. A legkézenfekvőbb ezek közül a sajtóban való tudósítás.

Ahogy már említettem, ezzel a kimenekítési akcióval Devoy egyértelműen bebizonyította, hogy kivételes szervezőtehetsége volt, ha összetett problémával találkozott, képes volt nemcsak a szokványos, de a teljesen újszerű, merész megoldásokkal is előállni, és ezzel egyben megnövelni az akció sikerességét. A klán számára is kiderült, hogy Devoyban vezetőegyéniségre találtak, aki ettől kezdve az egész ír–amerikai közösség központi személyévé vált. Devoy segítségével és befolyása nélkül egy egész sor kulcsfontosságú esemény talán soha nem következett volna be: az 1878-ban indított „New Departure” mozgalom, a „Triangle” mozgalom megakadályozása, a Clan na Gael újraegyesítése a századfordulón, és valószínűleg ebben a sorozatban a legfontosabb esemény az 1916-os húsvéti felkelés, amely jelentős mértékben Devoy adománygyűjtésére támaszkodott.

Devoy munkásságát és a Clan na Gael hálózatán belül elért tekintélyes szervezési sikereit nemcsak az ír–amerikai közösség és az írországi nacionalista közösség követte figyelemmel, hanem az amerikai és az ír sajtó is. A korabeli újságok tudósítottak a *Catalpa* mentőakciójáról, amelynek keretében John Devoy szervezése révén hat feniánus fegyencet kimentettek nyugat-ausztráliai börtönükből. Az 1870-es években két cikk is említi John Devoy nevét a *Catalpa* mentőakciójával kapcsolatban.

A *Catalpa* mentőakciója nemcsak az ír–amerikai közösség, de a tágabb amerikai társadalom körében is nagy lépésnek számított. Ezzel a kimenekítéssel sikerült arcon ütni a hatalmas Brit Birodalmat és érzékeltetni a Clan na Gael pénzügyi hatalmát és szervezőképességét, erejét. Egy újságcikkben „nagy dobásnak” titulálták a missziót, míg egy másik

⁷ GOLWAY 1998, 84–86.

⁸ O'BRIEN-RYAN 1948, I. 229.

írás „merész expedícióként” emlegette a történeteket.⁹ Hogy mennyire is volt ez a mentőakció jelentős, az is jelzi, hogy nemcsak az 1870-es években írtak róla az újságok, hanem még bőven az 1920-as években is, így ebben az 1923-as írásban is: *How Fenians Of America Foiled The British Lion; Inspector John Harley's Death Revives Memories of the Rescue of John Boyle O'Reilly and His Fellow Irishmen From Australian Convict Camp*. [Hogyan játszották ki a feniánusok a Brit Oroszlánt, John Harley felügyelő halála felidézzi John Boyle O'Reilly és a többi feniánus társa kimenekítését az ausztrál fegyenc táborból].¹⁰

Ha a *Catalpa* mentőakciójának történetét, illetve annak jelentőségét kutatjuk, akkor az újságcikkek mellett számos más forrás is rendelkezésre áll. Ha összevetjük a John Devoyjal foglalkozó könyvek számával, akkor elmondhatjuk, hogy a *Catalpáról* több mű született. Maga Devoy is megírta a kimenekítést, valamint az előkészületek folyamatát, amely munkáját közel harminc évvel később, 1904-ben jelentetett meg saját folyóiratának, a *The Gaelic American* hasábjain.

Seán O'Lúing írta meg az egyik első jelentős életrajzi művet John Devoyról, de ezen túl külön kötetben is írt a szóban forgó kiszabadításról az 1965-ös kiadású *Fremantle Mission* című művében. Az írott műveknél érdemes még megemlíteni Peter F. Stevens újságíró közel négyszázoldalas leírását, amely *The Voyage of the Catalpa – A Perilous Journey and Six Irish Rebels' Escape to Freedom* címmel jelent meg 2002-ben. Ennek a műnek szerves részét képezi a korabeli fényképek gyűjteménye, amely a feniánusokról készült. Néhány évvel később Philip Fennel és Maria King kiadták a *John Devoy's Catalpa Expedition* című munkájukat, amelyben valójában John Devoy saját beszámolóját tárták az olvasó elé kibővített, annotált formában. A könyvhöz Terry Golway, Devoy-kutató és -biográfus írt bevezetőt, ezzel is jelezve, hogy sem a tartalomban, sem a kutatásban nem lehet különválasztani Devoyt és a *Catalpa* történetét.

Ezzel szemben, ha visszalépünk majd' 150 évet, akkor értékes korabeli beszámolókkal találkozhatunk. Az egyiket John Breslin fogalmazta meg, aki, mint már előzőleg is elhangzott, a kimenekítést a helyszínről irányította és felügyelte. A *The Cruise of the Catalpa* címmel megjelent műben a kimenekítést versformában írta meg, a kötetbe pedig *Catalpa* történetét megjelenítő mellett más témájú verseket is beillesztett. Az anyag egész terjedelemben, eredeti nyelven megtalálható az Openlibrary.org weboldalon.¹¹

Ugyanakkor nem Breslin volt a misszió egyetlen olyan résztvevője, aki élményét nyilvánosságra hozta. A mentőakció után majd két évtizeddel George Smith Anthony kapitány kapcsolatba lépett Devoyjal, és fényképet kért tőle, hogy felhasználja a saját beszámolójában.¹² A *The Catalpa Expedition* címet viselő mű bevezetőjében a tetteit a Függetlenségi Nyilatkozat végrehajtásához hasonlította: „Száz évvel a Függetlenségi Nyilatkozat után egy amerikai bálnavadász hajó kapitánya, George S. Anthony, emléket állított annak a Nyilatko-

⁹ Goff's Part in the Rescue; How the Irish Patriots Were Restored to Liberty (1890). *The New York Times*, 1890. 11. 02.

¹⁰ How Fenians of America Foiled The British Lion; Inspector John Harley's Death Revives Memories of the Rescue of John Boyle O'Reilly and His Fellow Irishmen From Australian Convict Camp (1923). *The New York Times*, 1923. augusztus 12.

¹¹ BRESLIN, J. J. (1876): *The Cruise of the Catalpa. A Poem*. Boston. Elérhető:

www.archive.org/stream/cruiseofcatalpa00bres#page/n3/mode/2up (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

¹² O'BRIEN-RYAN 1948, II. 334.

zatnak, amely felszabadította az ír politikai fegyenceket, akiket életfogytiglan rabságra ítélték és az angol börtönbe vetettek Ausztráliában”¹³. A teljes beszámoló megtalálható online.¹⁴

Az írott anyag mellett érdemes odafigyelni az hangforrásanyagokra is. Ezekben belül kiemelkedő Paul Wright független rádióproducer összegyűjtött anyaga, amelyet *The Untold Story Of John Devoy & America's Fight For Irish Freedom* címmel, háromrészes (3×58 perces) rádióműsor formájában adott ki. A hallgatóság először 2012 júliusában hallhatta a 103.2 Dublin City FM Radio hullámhosszán. A műsorban megszólaltatott John Devoy életét, illetve a fenianizmust kutató történészeket, többek közt Joe Lee professzort a University of New York egyetemről, a már említett Terry Golway író és történészt, John Devoy életrajzának, az *Irish Rebel* szerzőjét, a New York-i ír–amerikai történészt Peter Quinnt, Carla King és Daithi O’Corrain történészeket a St. Patrick’s College Drumcondra intézményről, Shane Kenna szerzőt, Úna Ní Bhroiméil kutatót a Mary Immaculate College intézetétől, valamint Bernadette Whelan és John O’Callaghan történészeket a University of Limerickről. A műsorsorozatban John Devoy életének kulcspillantait vitatták meg a felszólalók, illetve értékelték Devoy munkásságának kihatását a teljes ír függetlenedési folyamatra.

A szakirodalom mennyisége alapján kikövetkeztethetjük, hogy az ír és amerikai ír közösségben is mély nyomot hagyott ez a kalandos és vakmerő mentőakció. Az akadémiai kutatásokon túl a történet hőseivel az ausztrál néphagyományban is foglalkoztak. A *The Catalpa* című népdalt először 1957-ben a *Three Street Ballads* című gyűjteményben adták ki. Több dallam is alapjául szolgált ennek a dalnak, többek között a *Botany Bay* és a *The Dying Stockman* dallamai is. A *The Catalpa* azon verzióját, amelyet a *Rosin the Bow* című dal dallamával énekeltek, Russel Ward hallotta és gyűjtötte Victor Courtneytól, a *The Sunday Times* (Perth, Nyugat-Ausztrália), újságírójától, aki elmesélte:

emlékszem, fiatal kadét koromban hallottam ezt a dalt, amikor egy csoport régi diák énekelte egy Fremantle-i kocsmában. A dal olyan híressé vált akkortájt, hogy a hatóságok betiltották és börtönbe vetették azt, aki énekelte. Azt is híresztelték, hogy azért volt olyan könnyű a szökésük (a feniánusoké – Sz. J.), mert a sok amerikai aranyból, volt, ami a megvesztegethető örök kezébe került.¹⁵

A Perth-i lap, a *Western Mail* 1916. június 2-i kiadása szerint Walter Howson énekes és zenész tollából is született egy *The Catalpa* című dal.¹⁶ A cikk összefoglalta a hajó történetét, és megjegyezte, hogy a dal milyen nagy kedvencnek számított a koncerttermekben, és idővel ez a dal is bekerült a néphagyományba. Számos előadó lemezre vette saját verzióját, mint például a The Cobbers együttes is, a már feloszlott ausztrál bush band¹⁷ vagy az ír–amerikai hagyományörző és National Heritage Award díjas művész, Mick Moloney.¹⁸

¹³ O’BRIEN–RYAN 1948, II.

¹⁴ ANTHONY, G. S. (1897): *The Catalpa Expedition*. New Bedford. Elérhető: www.archive.org/stream/catalpaexpeditio00peas/catalpaexpeditio00peas_djvu.txt (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

¹⁵ Ausztrál népdalok honlapja Mark Gregory gyűjtésében. Elérhető: <http://folkstream.com/021.html> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

¹⁶ Old Time Memories (1916). *Western Mail*, June 2. Elérhető: <http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/37437685> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

¹⁷ The Cobbers’ honlapja. Elérhető: www.cobbersbushband.com (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

¹⁸ Mick Moloney honlapja. Elérhető: <http://mickmoloney.com/music/> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

A *The Catalpa* refrénjében az írek pimaszkodnak a Brit Korona hatóságával, valamint a Fremantle-i börtönörökkel: „Vigyázzatok a többi fegyenc Feniánusra, mert különben ismét a jönnek a jenkik és ellopják őket” (Take care of the rest of your Fenians, or the Yankees will steal them away). További verziók mellett ez a videó is megtekinthető a YouTube csatornán.¹⁹

Az egész mentőakció annyira fontos mozzanatát képezi az ír, illetve ír–amerikai fenianizmusnak, ezenfelül magának az ausztrál történelemnek is, hogy az ausztrál PBS csatorna 2007-ben feldolgozta azt a *Secrets of the Dead* [Holtak titkai] című sorozatban. A dokumentumfilm a *The Catalpa Rescue* címet viseli, Lisa Sabina Harney írta és rendezte. A műsor elsődleges célja, hogy rámutasson a valódi történelmi eseményekre, és eloszlassa a körülöttük keringő mítoszokat.²⁰ Rengeteg háttérinformációt tartalmaz a fenianizmusról, illetve az ír függetlenedési küzdelemről. Olyan szakembereket is bevontak, mint Terry Golway és Thomas Keneally ausztrál történelmiregény-író, magát a műsort pedig a helyszínen, a Fremantle-i börtönben forgatták.²¹

A rádió és televízió médiuma mellett a szobrászatban is feldolgozták a *Catalpa* hajó küldetését. Nyugat-Ausztráliában egy elkötelezett, ír gyökerekkel rendelkező szobrász házaspár, Joan Walsh-Smith és Charles Smith városuk, Rockingham felkérésére 2005-ben elkészítették a *The Catalpa Memorial* nevet viselő szoborcsoportot. A szobor fő részét egy felszálló vadludakat ábrázoló szoboroszlop alkotja, amelyre a kimenekített feniánusok arcképei és életpályái vannak rávésve. 2014-ben a szoborcsoport kiegészült hét A3-as méretű bronzplakettel, amelyek újságlapokat ábrázolnak. A plaketteken azok az írások olvashatók, amelyeket az utolsó feniánus fegyenceket szállító hajó, a Hougomont foglyai írtak és szerkesztettek egy újság formájában, többek között az a John Boyle O’Reilly, a kiemelkedő feniánus, akinek még az 1876-os *Catalpa* kimenekítés előtt sikerült megszöknie a Fremantle-i börtönből, és aki fontos tanácsokkal látta el Devoyt a szervezés során. Ezzel a szoborcsoporttal állítottak emléket azon feniánusoknak, akiket hazaszeretetükért, hazájuk függetlenedéséért folytatott harcukért tartóztattak le és száműzték Angliából a kietlen nyugat-auztráliai partokra. Ormonde D. P. Waters, a rockinghami történész és egykori munkatársa a Fremantle-i börtönnek segítette a projektet szaktudásával, helyismeretével és elengedhetetlen történelmi háttérinformációival.²² A hat méter magas, bronzból és gránitból készült szoborcsoport Rockingham tengerpartján, az Esplanade sétányon áll, ahonnan a „felszálló” ludak nyugat felé néznek és „indulnak”. A művészek a következőképpen foglalták össze az emlékmű koncepcióját:

A Vadludak központi szoboroszlop a feniánusokat jelképezi, akik felszállnak a lenyugvó nap irányába és így a szabadságuk felé is. A madarak szinte minden kultúrában fontos szimbólumai a szabadságnak, a reptükben látjuk az ember felemelkedését egy más, magasabb létállapotba. A kelták számára ezek a madarak különös szent állatok, mivel úgy tartották, hogy szerencsét, varázslatot és gyógyulást hoznak. A madarak között is a ludaknak külön tisztelet járt, mivel a nap irányába repülnek, így a fényhez, ihlethez, migrációhoz

¹⁹ *The Catalpa*, dal. Elérhető: www.youtube.com/watch?v=2oxdIzA_AGg (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

²⁰ *The Catalpa Rescue* (2007). Dokumentumműsor. ABC Australia. Elérhető: www.abc.net.au/tv/guide/netw/200710/programs/ZY8538A001D25102007T203000.htm (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

²¹ Elérhető: www.pbs.org/wnet/secrets/episodes/irish-escape/128/ (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

²² WATERS, D. P. O. (2012): *The Fenian Wild Geese: From The Last Convict Ship To The Catalpa Rescue. "Some Died Midst the Stranger."* Parkwood, Catalpa Publications. 156.

és végül a hazatéréshez kötötték őket. A szoborcsoport félkörben való elhelyezése a kelták szent ligeteit idézi. Helyi anyagot, mészkövet használtunk, ez a Fremantle-i börtönt képviseli, ahonnan ezek a feniánusok megszöktek. Számos helyi épület, amelyet a foglyok kényszermunka gyanánt építettek, szintén ebből a mészkőből készült. [...] Valójában nehéz felsorolni a felszálló ludak összes referenciáját, de talán érdemes kihangsúlyozni az ír kontextust, amikor a limericki megszállást követően, 1690-ben húszezer ír katona követte hadvezérüket, Patrick Sarsfieldet Írországból Franciaországba. A katonák ezt követően elszántan harcoltak Európa hadseregeiben, és Vadludak néven váltak ismertté. A fogalom jelentésköre kibővült, és minden olyan forradalmárra is vonatkozik, akit száműztek hazájából. Még szélesebb értelemben azt a több mint 70 millió ír emigránst is képviseli, akik ma az ír diaszpórát alkotják világszerte.²³

A hosszú hajóút alatt a Hougoumont, az utolsó fegyenchajó foglyai egy kézzel írott hír- és irodalmi lapot készítettek *The Wild Goose* [Vadlúd] címmel, ami természetesen egy nyílt utalás volt a Vadludakra. A hét héten keresztül kiadott lapokból egy kiadványt szerkesztettek *A Collection of Ocean Waifs* [Óceáni csellengők gyűjteménye] címmel, amelynek fedőlapját az egyik feniánus, Denis Cashman lóhere- és borostyánkoszorú-rajzaival díszítették.²⁴ A hét heti *The Wild Goose* kiadványt idézi meg a hét plakett, amelyeket a félkörben elhelyezett oszlopokra rögzítettek. A plakettek szövegeit Ormonde D. P. Waters válogatta, és a művészekkel együttesen megtervezte külsejüket.

A multimédiás körképet a 2006-ban bemutatott *Escape! Fremantle to Freedom* nevű kiállítással zárjuk, amely a száműzött ír foglyoknak, a kimenekített feniánusoknak, valamint a *Catalpa* mentőakciójának állított emléket. A kiállításnak a mentőakció 130. évfordulóján, 2006. húsvétján volt a hivatalos megnyitója, mivel az 1876-os kimenekítés is április 17-én, húsvét hétfőn zajlott. A kiállításon több, mint kétszáz tárgyi és fényképes mementót mutatnak be az érdeklődőknek. A kiállításnak a már nem használt és a turisták számára megnyitott Fremantle-i börtön épülete adott helyet. Olyan tárgyakat láthatott közönség, mint például a fegyencek lábbilincse, Captain Anthony, a *Catalpa* kapitányának hajós ládája, a *Georgette* hajó harangja, vagy olyan emlékérem John Devoy temetéséről, amelyet az Ír–Amerikai Bizottság osztogatott Devoy rokonságának körében 1929 júniusában. Utóbbi tárgy Ormonde D. P. Waters, a már említett történész gyűjteményéből származik. Hogy ne csak a Fremantle-i közönség élvezhesse a kiállítást, a következő két évben a gyűjtemény jelentős százalékát más helyszíneken is kiállították, többek között a Nyugat-Ausztrália Múzeumban (Western Australia Museum) Albanyban és az Ausztrál Nemzeti Tengerészeti Múzeumban (Australian National Maritime Museum) Sydneyben.²⁵

²³ Smith-szobrászok honlapja. Elérhető: www.smithsculptors.com/The_Catalpa_Memorial%20_Artists_Concept.html (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

²⁴ Uo.

²⁵ Australian National Maritime Museum honlapja. Elérhető: www.anmm.gov.au/Whats-On/Exhibitions/Archived-Past-Events/Escape-Fremantle-to-Freedom (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

5. Összegzés

A feniánus John Devoy személyét lehetetlen beskatulyázni, ő az ír függetlenedési folyamatnak az egyik legellentmondásosabb alakja, szinte egész életében a legális és az illegális, a forradalmi és az alkotmányos, az ír és az ír–amerikai világ között mozgott. Alakja és munkássága egyedi kapcsolatot képez a civil és a katonai, illetve a békés és erőszakos megközelítések között, ellenben pályafutása során mindvégig egyetlen célért küzdött: egy szabad és független Írország létrehozásáért. Így nem meglepő, hogy egy egyszerű levélben érkezett segélykérésre egy ilyen kontinenseken és óceánokon átnyúló mentőakció megszervezésével reagált, vállalva annak finanszírozási és szervezési kihívásait is. A történet sikerességét több síkon is látni: a hat kimenekített feniánus életben maradt, a Clan na Gael élöben is megtapasztalta John Devoy kitűnő szervezőképességét, az ír–amerikai nacionalista szervezetek pedig jelentős morális fellendülést élveztek, mert sikerült a lehetetlen: rákoptintottak a hatalmas Brit Oroszlán orrára.

Felhasznált irodalom

- ANTHONY, G. S. (1897): *The Catalpa Expedition*. New Bedford. Elérhető: www.archive.org/stream/catalpaexpeditio00peas/catalpaexpeditio00peas_djvu.txt (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)
- BRESLIN, J. J. (1876): *The Cruise of the Catalpa. A Poem*. Boston. Elérhető: www.archive.org/stream/cruiseofcatalpa00bres#page/n3/mode/2up (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)
- FENNELL, Ph. – KING, Marie eds. (2006): *John Devoy's Catalpa Expedition*. New York, New York University Press.
- FENNELL, Ph. (2005): History into Myth: The Catalpa's Long Voyage. *New Hibernia Review*, No. 1. 77–94.
- Goff's Part in the Rescue; How the Irish Patriots Were Restored to Liberty (1890). *The New York Times*, 1890. 11. 02.
- GOLWAY, T. (1998): *Irish Rebel – John Devoy and America's Fight for Ireland's Freedom*. New York, St. Martin's Press.
- How Fenians of America Foiled The British Lion; Inspector John Harley's Death Revives Memories of the Rescue of John Boyle O'Reilly and His Fellow Irishmen From Australian Convict Camp (1923). *The New York Times*, 1923. 08. 12.
- O'BRIEN, W. – RYAN, D. eds. (1948): *Devoy's Post Bag 1871–1928*. Dublin, C. J. Fallon.
- WATERS, D. P. O. (2012): *The Fenian Wild Geese: From the last Convict Ship to the Catalpa Rescue. „Some Died Midst the Stranger.”* Parkwood, Catalpa Publications. Elérhető: www.archive.org/stream/cruiseofcatalpa00bres#page/n3/mode/2up (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

Internetes források:

- Australian National Maritime Museum honlapja. Elérhető: www.anmm.gov.au/Whats-On/Exhibitions/Archived-Past-Events/Escape-Fremantle-to-Freedom (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)
- Ausztrál népdalok honlapja Mark Gregory gyűjtésében. Elérhető: <http://folkstream.com/021.html> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

Mick Moloney honlapja. Elérhető: <http://mickmoloney.com/music/> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

Old Time Memories (1916). *Western Mail*, June 2. Elérhető: <http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/37437685> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

Smith-szobrászok honlapja. Elérhető: www.smithsculptors.com/The_Catalpa_Memorial%20_Artists_Concept.html (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

The *Catalpa* Rescue (2007). Dokumentumműsor. ABC Australia. Elérhető: www.abc.net.au/tv/guide/netw/200710/programs/ZY8538A001D25102007T203000.htm (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

The Catalpa, dal. Elérhető: www.youtube.com/watch?v=2oxdIzA_AGg (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)

The Cobbers' honlapja. Elérhető: www.cobbersbushband.com (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)